

NAZWY WILL W ZAKOPANEM

Interesującą grupę onomastyczną stanowią nazwy obiektów wczasowo-wypoczynkowych, występujących najczęściej w miejscowościach letniskowych, turystycznych, uzdrowiskowych. Dla oznaczenia tych obiektów używa się ogólnie apelatywów (*dom wczasowy, willa, pensjonat, hotel*) oraz nazw własnych dla każdego budynku z osobna.

W niniejszym artykule traktuję łącznie nazwy zarówno will, hoteli, pensjonatów, jak i domów wczasowych, gdyż choć przeznaczenie tych budynków często się zmieniało, to nazwa pozostawała najczęściej ta sama. Niektóre wille, będące hotelami (np. pierwszy hotel w Zakopanem, *Staszczkówka*, dawny pensjonat i hotel *Albion*¹ dziś są tylko domami wycieczkowymi, a nawet domami prywatnymi.

Nazwy poddane analizie pochodzą z *Księgi adresowej Polski* z roku 1930², ze spisu właścicieli domów w Zakopanem z roku 1939 (znajduje się on w Prezydium MRN w Zakopanem), ze spisu telefonów woj. krakowskiego z roku 1971/72, z przewodników turystycznych po Zakopanem i okolicy³, z *Rocznika Podhalańskiego*⁴, z literatury beletrystycznej, która wspomina o ludziach związanych z Zakopanem i Tatrami⁵, z moich własnych badań terenowych, przeprowadzonych w 1970 roku.

Ogółem zebrano 340 nazw, które pojawiają się w różnych dokumentach na przestrzeni lat 1890—1970. Nie stanowią one jednak kompletnego zestawu nazw obiektów wczasowo-wypoczynkowych Zakopanego. Nazwy te rozpatrzono ze względu na ich pochodzenie oraz znaczenie. Za nadrzędny przyjęto podział formalny, a w jego obrębie wyróżniono grupy znaczeniowe. Zebrane nazwy zostały zatem podzielone na dwie zasadnicze grupy —

¹ M. Orłowicz, *Broszura informacyjna o Zakopanem*. Kraków 1926.

² *Księga adresowa Polski (wraz z W. M. Gdańskiem dla handlu, przemysłu, rzemiosł i rolnictwa)*. Wydawnictwo: Towarzystwo Reklamy Międzynarodowej. Warszawa 1930.

³ A. Paczkowski, *Zakopane i okolica*. Sport i Turystyka. Warszawa 1968; T. Zwoliński, *Zakopane i Podhale. Przewodnik turystyczny*. Warszawa 1953.

⁴ *Rocznik Podhalański nr 1*. Zakopane—Kraków 1914—1921.

⁵ R. Malczewski, *Pepek świata. Wspomnienia o Zakopanem*. Warszawa 1960; St. Piotrowski, *Skalne Podhale w literaturze i kulturze polskiej*. Warszawa 1970; J. Reyman, *Peleryna, ciupaga i znak tajemny (Sylwetki osób związanych z Zakopanem)*. Kraków 1971; W. Wnuk, *Moje Podhale*. Warszawa 1968.

nazwy przeniesione i nie przeniesione, oraz jako trzecią grupę wydzielono nazwy niejasne. Termin „nazwy przeniesione“ przyjęłam nie za J. Bubakiem⁶, lecz zgodnie z definicją H. Górnowicza⁷. Zatem w grupie nazw przeniesionych będą się mieściły wszystkie nazwy, które nie zostały specjalnie utworzone dla nazwania omawianych obiektów. W obrębie nazw przeniesionych rozpatruję ich pochodzenie oraz przynależność semantyczną, natomiast nie omawiam ich budowy słotwórczej, ponieważ dokonała się ona na innej płaszczyźnie, a nie na terenie nazw omawianych obiektów.

Wśród nazw przeniesionych wyróżniam dwie zasadnicze grupy — nazwy will równe innym nazwom własnym oraz nazwy równe wyrazom pospolitym.

W grupie nazw nie przeniesionych wyróżniam: substancywizowane przymiotniki, zaimki i imiesłowy, nazwy utworzone od wyrażen przyimkowych, nazwy sufiksalne, nazwy złożone oraz skrótowce.

NAZWY PRZENIESIONE

Stanowią one około 70% wszystkich nazw. Są to najczęściej nazwy kulturalno-pamiętkowe lub znamionujące. Niektóre z nich pełnią funkcję nazw przynależnościowych, a więc podobnie jak nazwy dzierżawcze⁸. Oznaczają bowiem właściciela lub dyspozytora domu, którym może być przedsiębiorstwo przemysłowe, instytucja naukowa itp., np. *Hutnik* (DW Huty im. Lenina), *Chemobudowa* (DW Przedsiębiorstwa Budowy Zakładów Chemicznych), *Konsumy* (DW Państw. Przeds. Handl.).

I. NAZWY RÓWNE INNYM NAZWOM WŁASNYM

W grupie nazw przeniesionych 150 nazw zarówno sekundarnie, jak i prymarnie pełni funkcję nazw własnych.

1. Nazwy równe imionom osobowym:

- a) oficjalnym: *Adela, Anastazja, Ewelina, Hanna, Irena, Janina, Teresa, Wacława,*
- b) deminutywom: *Anka, Janka, Bronka, Darzenka, Dziutka, Jaśka, Lenka, Ludka, Maryśka, Włodka, Zośka; Basia, Hanusia, Marysia, Olesia, Zosia; Jędrus, Julek, Wojtuś; Ela, Rena, Wera.*

⁶ J. Bubak, *Nazwy przeniesione w polskiej toponomastyce* cz. I. *Onomastica X* (1965), s. 51.

⁷ H. Górnowicz, *Nazwy własne polskich statków i okrętów pełnomorskich*. *Rocznik Gdański XXI* (1962), s. 14.

⁸ E. Pawłowski, *Nazwy miejscowości Ślądecyzny*. Cz. II, R. 3. (Praca przygotowana do druku).

W nazwach przeniesionych od imion osobowych przeważają elementy rodzime i przyswojone. Nazw obcych jest stosunkowo niewiele: *Gładys* (nazwa pamiątkowa przeniesiona z imienia córki malarza Axentowicza), *Mery* (obecnie zastąpiona nazwą *Maria*), *Nella*, *Kamilla*, *Stella*, *Sylwia*, *Olga* oraz z męskich imion *George*. Na 41 nazw równych imionom osobowym tylko 6 jest rodzaju męskiego, w tym jedna obca, dwie zaś to imiona staropolskie *Radowit* i *Jarosta*⁹.

2. Nazwy przeniesione od nazwisk i pseudonimów:

- a) sławnych ludzi: *Halama* 'Loda Halama, znana tancerka' (L, 398), *Miriam*, *Pstrowski*,
- b) (córki lub żony) właściciela domu, *Curuśka*¹⁰,
- c) postaci historycznych, *Orlątko*.

3. Nazwy równe nazwom narodowości: *Arabka*, *Litwinka*, *Słowianka*.

4. Nazwy równe nazwom mieszkańek obszarów geograficznych i miast: *Kujawianka*, *Ślązaczka*, *Wielkopolanka*, *Cieszynianka*, *Czernichowianka*, *Lwowianka*, *Opolanka*, *Paryżanka*.

Ten typ nazw jest obecnie popularny w nazwach obiektów gastronomicznych¹¹ oraz w nazwach klubów sportowych¹².

5. Nazwy literackie i kulturowe:

- a) równe imionom i nazwiskom postaci literackich: *Boryna*, *Goplana*, *Grażyna*, *Jurand*, *Kmicic*, *Orcio*, *Telimena*, *Zagłoba*, *Zbyszko*,
- b) równe nazwom prądów kulturowych, *Renaissance*, *Odrodzenie*,
- c) pochodzące od tytułów lub bohaterów utworów muzycznych: *Carmen*, *Halka*, *Manru*, *Tristan*,
- d) równe tytułom utworów literackich: *Lalka*, *Przedwiośnie*, *Przedświt*, *Pan Tadeusz*, *Farys*, *Sofijówka*.

Do nazw literackich kulturalno-pamiątkowych należy także *Soplicowo*, przeniesiona z epepei Mickiewicza.

⁹ *Jarosta* powstało najprawdopodobniej wskutek kontaminacji sufiksów *-osta* i *-ota*. Por. W. Taszycki, *Najdawniejsze polskie imiona osobowe* [w:] *Rozprawy i Studia Polonistyczne*. Wrocław—Kraków 1958, s. 32, gdzie występują imiona *Jarost* || *Jerost* i *Jarota* || *Jerota*.

¹⁰ *Curuś*, popularne nazwisko na Cyrhli. Wiadomość zawdzięczam Prof. J. Safarewiczowi.

¹¹ Por. W. Miodunka, *Nazwy karczem polskich*. Językoznawca nr 18—19. Lublin 1968, s. 88.

¹² Por. wyżej J. Ożdżyński, *Nazwy polskich klubów sportowych*.

- e) równe postaciom mitologicznym: *Dafne, Diana, Chimera, Jarowit, Łada, Sfinks, Tytan*,
- f) równe nazwom baśniowym: *Krasnoludki, Rusalka, Sezam*.
6. Nazwy związane z postaciami legendarnymi: *Boruta, Krakus, Piast, Wanda, Harnaś, Janosik*. Dwie ostatnie nazwy wiążą się z legendami gór, a w szczególności Tatr.
7. Nazwy pochodzenia chrześcijańskiego: *Św. Urszula, Eden* oraz częściowo zmodyfikowane zapożyczenie francuskie *Paradis*. Na 340 zanotowanych nazw tylko pięć wiąże się z życiem religijnym, w tym trzy to nazwy przeniesione.
8. Nazwy od herbów szlacheckich: *Lubicz* 'szlachecki herb polski (...) znany od XIV w., używało go kilkaset rodzin, głównie drobno-szlacheckich' (L, 641), *Gryf*, od herbu związanego z rodem Gryfitów w Małopolsce. (Por. L, 388), *Oksza, Ostoja, Poraj*.
9. Przeniesione nazwy kopalń: *Anna-Maria, Moszczenica, Silesia, Sośnica*. Nazwami tymi oznaczono w ostatnich latach domy wypoczynkowe zakładów węglowych i metalowych ze Śląska.
10. Przeniesione nazwy hoteli: *Astoria, Carlton, Imperial*.
11. Nazwy przeniesione z obiektów historycznych:
- a) polskich: *Belweder, Grunwald, Wawel*,
- b) obcych: *Arkona, Ermitage, Rialto, Wersal*.
12. Przeniesione nazwy równe rodzimym jednostkom geograficznym:
- a) równe nazwom miast: *Lida, Zakopane*,
- b) równe większym jednostkom geograficznym: Należy tu zlatynizowana nazwa naszego kraju *Polonia* oraz *Podhale, Polesie, Orawa, Zagłębie*,
- c) równe nazwom pojedynczych gór, szczytów i pasm górskich: *Beskid, Antałówka* (wcześniejsze zapisy podają *Antołówka*), *Giewont, Kasprowy Wierch, Krywań, Krzesanica, Nosal, Ornak, Śnieżka, Tatry*,
- d) równe nazwom rzek i jezior: *Czarny Staw, Morskie Oko* oraz przypuszczalnie *Tanwia*¹³,
- e) równe nazwom dolin i dzielnic: *Cyrhla, Jaworzynka, Kuźnice, Pyszna, Rostoka, Zawory*.

Z polskich nazw geograficznych w nazewnictwie budynków Zakopanego pojawia się także nazwa *Hel*, przeniesiona z nazwy półwyspu.

¹³ Nazwa powstała prawdopodobnie od rzeki *Tanew* poprzez wyrównanie analogiczne mianownika do postaci przypadków zależnych.

13. Przeniesione nazwy równe obcym jednostkom geograficznym:

- a) od nazw szczytów i gór: *Atlas, Gerlach, Howerla, Łomnica, Osobita*,
- b) równe nazwom krain geograficznych, *Riwiera, Arizona*,
- c) równe nazwom miast: *Arkona, Bristol, Maraton, Maribor, Roma, Windsor*,
- d) równe nazwom wysp, *Albion* 'najstarsza nazwa Wysp Brytyjskich' (WE I, 127),
- e) półwyspów, *Alaska, Floryda*.

II. NAZWY RÓWNE RZECZOWNIKOM POSPOLITYM

W obrębie nazw przeniesionych z rzeczowników pospolitych wyróżniam następujące grupy — nazwy równe rzeczownikom konkretnym oraz nazwy równe rzeczownikom abstrakcyjnym.

1. Nazwy równe rzeczownikom konkretnym

A. przeniesione z nazw roślin:

- a) kwiatowych: *Dziewanna, Jagoda, Jemiola, Krokus, Leluja* 'lilia' (SGP III, 24), *Łubień* 'łubin', *Mak, Orlica, Orlik, Skalnica, Wrzos, Złocien, Złotogłów* 'lilia złotogłów',
- b) krzewów i drzew: *Jarzębina, Jasień, Kalina, Kosówka, Limba, Modrzew, Świerk, Topola*,
- c) równe obcym nazwom roślin: *Gładiola, Lotos, Magnolia, Primavera, Tuberoza*.

B. przeniesione z nazw ptaków: *Albatros, Bocian, Czajka, Jaskółka, Zazula*.

C. równe nazwom innych zwierząt: *Kozica, Motylek, Myszka, Mucha, Ryś, Salamandra*.

D. przeniesione z nazw związanych z regionem:

- a) przestrzenne: *Bór, Borek, Hala, Polana, Przełęcz, Turnie, Ubocz, Ustronie, Wierchy, Zakątek, Zakrzówek*,
- b) równe nazwom wytworów kultury ludzkiej: *Chatka, Koliba, Strzecha, Szalás*,
- c) równe nazwom ludzi, *Juhas, Leśniczanka*,
- d) określające warunki atmosferyczne: *Dujawica, Halny, Zamieć*.

E. przeniesione z nazw sportowych: *FIS, Hokey, Start*.

F. równe nazwom zawodowym: *Bankowiec, Energetyk, Foryś, Hutnik, Kolejarz, Pilotka, Pionier, Rzemieślnik, Skaut, Związkowiec, Żak*.

G. przeniesione z nazw innych: *Bursztynek, Cacko, Dworek, Gong, Kryształ, Lutnia, Mascotte, Oaza, Śmigło, Wanta*.

Nazwy te mają charakter bądź pamiątkowy, np. *Dworek* lub służą jako reklama danego obiektu, np. *Oaza* 'miejsce wybrane, najlepsze', *Mascotte* 'przynosząca szczęście'.

2. Nazwy równe rzeczownikom abstrakcyjnym

A. o znaczeniu symbolicznym: *Bajka, Ballada, Bagatela, Kaprys, Marzenie, Postęp, Sielanka, Uciecha, Zacisze, Zdrowie.*

B. przeniesione z nazw pór roku i dnia: *Poranek, Świt, Wiosna.*

Nazwy tego rodzaju mają głównie wartość emocjonalną lub reklamującą zalety nazwanego obiektu.

NAZWY NIE PRZENIESIONE

Zgodnie z podziałem H. Górnowicza za nazwy nie przeniesione uważam te, które zostały specjalnie utworzone dla nazwania obiektów czasowo-wypoczynkowych. Do grupy tej włączyłam również nazwy nie będące rzeczownikami, które zostały wtórnie użyte w celu nazwania will. Operacje bowiem językowe, jakie się na nich dokonały nie polegają na przeniesieniu, lecz na substancywizacji.

I. SUBSTANTYWIZOWANE PRZYMIOTNIKI, IMIESŁOWY I ZAIMKI

Są to najczęściej nazwy „upiększające”¹⁴, które wskazują na dodatnie właściwości obiektu, zapewniające spokój, wygodę, radość, wypoczynek.

a) substancywizowane przymiotniki i imiesłowy: *Błękitna, Cicha, Cienista, Jasna, Kolorowa, Maleńka, Nowa, Spokojna, Stylowa, Hoża, Wybrana,*

b) zaimki: *Nasza, Nietwoja, Swoja.*

II. NAZWY UTWORZONE OD WYRAŻEŃ PRZYIMKOWYCH

Należą tu dwa typy nazw, a więc zarówno te, które uległy substancywizacji, jak i nazwy będące wyrażeniami przyimkowymi.

a) *Zalesie* ‘za lasem’.

b) *Na Zboczu, Pod Gubałówką, Pod Giewontem, Pod Jedłami*¹⁵, *Pod Limbami, Pod Nosalem, Pod Skocznią, Pod Szczytami.*

Obydwie grupy nazw należy zaliczyć do topograficznych, gdyż wskazują na położenie danego obiektu w terenie.

c) Nazwy: *Pod Matką Boską, Pod Sosrębem, Pod Szarotkami* ze względów formalnych należałoby włączyć do grupy drugiej. Znaczeniowo jednak nie łączą się z nimi, gdyż nie pełnią funkcji nazw topograficznych. Zostały one utworzone od rekwizytu danego budynku, który spełniał rolę godła (herbu) domu, np. *Pod Sosrębem* „Dom

¹⁴ Termin ten wprowadza E. Pawłowski, op. cit.

¹⁵ Jest to typowa willa zbudowana w „stylu zakopiańskim”, a jej projektantem był St. Witkiewicz.

zdobił sosręb, szeroka belka główna, na której opierają się inne belki sufitu, która jest rzeźbiona zwykle bogato w „gwiazdy“, „leluje“ i inne ornamenty“¹⁶.

III. NAZWY SUFIKSALNE

Nazwy utworzone dla obiektów czasowo-wypoczynkowych przy pomocy funkcjonujących w języku sufiksów stanowią obok nazw przeniesionych od imion osobowych najliczniejszą grupę. Mają one najczęściej znaczenie dzierżawcze, ale także topograficzne, a nawet kulturalno-pamiętkowe.

1. Utworzone za pomocą sufiksów: *-in, -ówka, -owo* || *-ewo*

a) dzierżawcze: *Nellin, Stasin,*

Adamówka, Aslanówka, Cieślówka, Mossakówka, Obrochtówka, Siemianówka, Stefanówka, Ślimakówka (właścicielem domu był Wojciech Ślimak, przewodnik tatrzański), *Sokolówka, Staszczkówka* (właścicielem był wójt Zakopanego, Jan Gąsienica zwany Staszczkiem¹⁷), *Tomkówka, Walówka, Witkiewiczówka, Wikarówka, Wojciechówka, Żychoniówka.*

Zanotowano po jednej nazwie dzierżawczej z sufiksem *-owo* || *-ewo*, *Wojciechowo* oraz *Jeżewo*. Ostatnią z nazw prawdopodobnie utworzono od nazwiska lub przezwiska właściciela domu Jeża. Nazwa zleksykalizowała się, o czym świadczy późniejsza odmianka fonetyczna *Jerzewo*.

b) pozornie dzierżawcze¹⁸ o znaczeniu kulturalno-pamiętkowym: *Budrysówka, Częstochówka, Jordanówka, Księżówka, Sanokówka, Sienkiewiczówka, Szopenówka, Wołodyjówka.*

2. Nazwy utworzone przy pomocy sufiksów *-ów, -anka*

a) odrzeczownikowe topograficzne: *Smreków, Sosnów, Królewianka, Krzeptowianka, Reglanka,*

b) odrzeczownikowe dzierżawcze, *Jastrzębianka* (DW kopalni Moszczenica-Jastrzębie).

IV. NAZWY ZŁOŻONE

1. Zestawienia

a) rzeczownika z przymiotnikiem: *Biały Ślad, Bel-Ami, Biały Dom, Biała Róża, Biały Dwór, Boży Dar, Czerwony Dwór, Jasny Pałac, Jasna Pani, Koci Zamek, Leśny Gród, Leśne Ustronie, Lipowy Dwór, Mały Przewodnik, Młoda Gwardia, Złoty Róg.*

¹⁶ T. Zwoliński, op. cit., s. 14.

¹⁷ Por. X. Stolarczyk, *Kronika parafii zakopiańskiej (1848—1890). Rocznik Podhalański nr 1.*

¹⁸ Por. W. Taszycki, *Rzekomo dzierżawcze nazwy miejscowe*, op. cit., s. 215—223.

W większości tych zestawień człon określany jest nazwą pamiątkową, zaś człon określający ma charakter znamionujący.

- b) zestawienia rzeczownika z rzeczownikiem w funkcji przydawki,
Pani Zosia.

2. Złożenia

- a) z pierwszym członem rzeczownikowym, *Światłomir, Tatrogród*,
b) z pierwszym członem przymiotnikowym, *Górnokarpacka*. Nazwa ta ma charakter topograficzny.

V. SKRÓTOWCE

Do grupy tej należy skrót *Sanato* powstały przez odrzucenie końcowej części wyrazu oraz grupowiec *Sanakad* (Sanatorium Akademickie).

NAZWY NIEJASNE

Należą tu: *Arwa* oraz orientalnie brzmiąca nazwa *Szirin*.

Z powyższego zestawienia widać, że w nazewnictwie obiektów wczasowo-wypoczynkowych Zakopanego zdecydowanie przeważają nazwy przeniesione (250 nazw), choć liczba nazw specjalnie tworzonych dla powstających budynków jest stosunkowo wysoka (90 nazw).

Pod względem znaczeniowym możemy wyróżnić grupy podobne do nazw miejscowości. Najliczniejszą grupę stanowią nazwy kulturalno-pamiątkowe (ok. 58% wszystkich nazw), dzierżawcze (ok. 8%), rzadziej topograficzne (4%). Odrębną grupę stanowią nazwy od godła domu (ok. 2%). Wysoki procent (ok. 28%) stanowią nazwy nie motywowane, a więc nazwy fantazyjne, baśniowe oraz związane z regionem, itp.

Stosunkowo duża jest frekwencja wyrazów obcych, przeważają jednak nazwy rodzime, a ostatnio obserwuje się tendencję do zastępowania nazw obcych nazwami rodzimymi (np. *Mery, Primavera* zamieniono na *Maria, Wiosna*).

Z pracy H. Górnowicza wynika, że poszczególne grupy nazw wiązały się z określonymi typami statków, np. „Imiona postaci bajecznych i legendarnych łączą się z małymi drobnicowcami, a imiona diabłów ze statkami do przewożenia żywca”¹⁹. W przypadku nazw will i innych obiektów wczasowo-wypoczynkowych w Zakopanem związek między nazwą a obiektem należy raczej rozpatrywać na płaszczyźnie chronologicznej. Nazwy te bowiem odzwierciedlają historię miasta, niegdyś centrum życia kulturalnego, z którym wiązały się niemal wszystkie znane nazwiska epoki pozytywizmu, modernizmu i okresu międzywojennego. Stąd też w czasach Sienkiewicza powstawały nazwy kulturalno-pamiątkowe, epoka modernizmu przyniosła wiele nazw mitologicznych, legendarnych, a nawet egzo-

¹⁹ H. Górnowicz, op. cit., s. 34.

tyeznych, zaś najnowsza moda nazwy ściśle związane z regionem podhalańskim.

Ponadto w nazewnictwie will w Zakopanem daje się zaobserwować proces językowy, polegający na przechodzeniu nazw pospolitych do nazw własnych. Wiele nazw tworzy się tutaj od wyrażeni przyimkowych (a także od wyrazów pospolitych, związanych najczęściej z regionem), które najpierw określają konkretne miejsca związane z położeniem danego obiektu w terenie, np. *Pod Nosalem*, *Pod Gubałówką* lub wskazują na cechy tego obiektu, z czasem zaś stają się nazwami własnymi²⁰.

ROZWIĄZANIE SKRÓTÓW

DW — dom wypoczynkowy.

L — *Leksykon PWN*. Warszawa 1972.

SGP — J. Karłowicz, *Słownik gwar polskich*. Kraków 1900—1911.

WE — *Wielka encyklopedia powszechna PWN*. Warszawa 1962—1970.

²⁰ Por. prace: J. Kuryłowicz, *La position linguistique du nom propre*. *Onomastica* II (1956), s. 1—14; J. Miodek, K. Orzechowski, J. Piotrowski, *Nomina propria w funkcji wyrazów pospolitych*. *Językoznawca*, nr 16|17. Lublin 1967; P. Smoczyński, *Nomina appellativa i propria we wzajemnym oddziaływaniu słowotwórczym*. *Biuletyn PTJ* XXI (1962), s. 61—82.